

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК (UDC) 94(470.323+470.325+477.52):32.019.57«1905»

КУДІНОВ Д. В.

**СВІДОЦТВА ПРОПАГАНДИ УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ
СЕРЕД СЕЛЯН КУРСЬКОЇ ОБЛАСТІ В 1905 РОЦІ (ЗА ДОКУМЕНТАМИ
ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ КУРСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

В основу публікації покладено три оригінальні документи з фонду Курського губернського жандармського управління Державного архіву Курської області. Ці матеріали засвідчують більш широку географію агітації українських політичних організацій під час Першої російської революції й доводять, що її східний рубіж у цілому збігався з етнографічним кордоном українського народу, одна з ділянок якого перерізала територію колишньої Курської губернії (нині в межах Курської та Білгородської областей). Поєднуючи їх із іншими архівними документами та історіографічними джерелами, автор доходить висновку, що найвірогідніше джерелом пропаганди був Сумський повіт, де в 1905 році діяла група Революційної української партії, очолювана Антоном Короткевичем.

Ключові слова: агітація, пропаганда, селяни, Революційна українська партія, Українська соціал-демократична спілка, Українська демократична партія.

В історико-партіологічних студіях важливе місце займає проблематика партійної пропаганди. Певну специфіку вона набуває, якщо предметом дослідження виступає нелегальна агітація, поширена, зокрема, в Російській імперії на початку ХХ ст. Своєрідність підбору агітаційних матеріалів, їхні жанрові особливості, кількісна та якісна вибірка, інтенсивність і доступність агітації, характерні риси тактики поширення пропагандистської літератури відбивають оригінальний публічний «стиль» політичної організації, виявляють практичні вміння її чинних членів поширювати друковане слово й встановлювати зв'язки на місцях. Нарешті, зворотній зв'язок з об'єктами агітації дозволяє судити про популярність ідей тієї чи іншої партії в масах, ступінь її впливовості, ефективність дій щодо завоювання прихильності громадян.

Важливим є й питання про встановлення географічних меж партійної пропаганди (у випадку із українськими партіями - про східний рубіж пошуку їхньої соціальної бази) - ще у 1920-ті роки український історик Й. Гермайзе задався питанням про потребу глибокого дослідження агітації РУП: «Було б дуже цінним дослідити райони розповсюдження ерупістської літератури» [11, с. 181]. Опанування подібною інформацією створює можливості для більш ґрунтовного вивчення практичної діяльності вітчизняних партій, що й зумовлює мету даної публікації - з'ясувати обставини поширення агітаційної літератури українських партій на Курщині в 1905 р., охарактеризувати її змістовий склад, обґрунтувати причетність до пропагандистської кампанії Сумської групи РУП-УСДРП.

Кудінов Дмитро Валерійович - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри професійної освіти та менеджменту Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Україна).

В основу статті покладені три документи поліції - свідчення поширення української політичної літератури на Курщині. Варто мовити, що вони презентують лише невелику частку дійсного обсягу агітації. Слушним є зауваження Й. Гермайзе про те, що матеріали МВС насправді не дають повної картини агітації РУП, оскільки вони фіксують саме «провал» в різних формах літератури». Те саме підтверджує й сучасна дослідниця діяльності репресивних органів царату в Україні Л. Стромилук - у більшості випадків виявити розповсюджувачів листівок та партійної літератури службовцям органів політичної поліції не вдавалося [11, с. 182; 29, с. 112]. Таким чином, відновити повну картину агітації неможливо, але й такі свідчення є вельми цінними для пізнання меж політичної просвіти українського селянства.

Чому українські політичні організації були зацікавлені в контактах із селянами Курської губернії? Її південні та західні райони, що належали до історико-географічної області Слобожанщини, були щільно заселені українцями, які переселилися сюди в XVII ст. Значна їхня кількість мешкала в межах Суджанського, Рильського, Путивльського, Грайворонського та Ново-Оскольського повітів. В окремих районах вони склали переважаючу більшість населення. Наприклад, у 1904 р. в м. Миропілля Суджанського повіту українців нараховувалося 90%, в Суджі - 80%, а по селах цей показник міг складати ще вищий відсоток [2, с. 95-99; 3, арк. 102]. Звісно, компактно заселені українцями райони Курської губернії не сприймалися національними політичними організаціями як щось окреме від решти тіла народу й природно розглядалися як сфера їхньої діяльності. П з'їзд РУП особливо підкреслив, що він визнає Україну «тільки в етнографічних межах». А враховуючи те, що українці Курщини здебільшого були хліборобами, агітація набувала відповідного соціального змісту і в цьому відношенні мало різнилася від пропаганди в центральних областях Наддніпрянщини.

Показовою у цьому відношенні є Революційна українська партія: на початку Першої російської революції (ПРР) РУП, ця «невеличка група пропагандистів і літераторів» (за самокритичною характеристикою її соціал-демократичного крила), спрямовувала свою роботу «виключно на революціонування селянства». Останнє слідувало з установки партії попередніх років: «соціальна справа України має переважно аграрний характер». У свою чергу, це робило відбиток на ідейно-політичному кредо РУП, що тривалий час визначала себе як «аграрно-соціалістичну» організацію, яка саме «діяла успішно між сільською людністю, де знаходила ґрунт для своєї пропаганди й організації» [11, с. 69-40; 13, с. 38; 26, с. 73; 31, с. 27, 44]. Навіть еволюція РУП у бік марксизму з його абсолютизацією суспільно-політичного значення промислового пролетаріату мало що змінила в тактиці організації - у 1905 році вона досягала успіху здебільшого в сільській місцевості, а не в робочих передмістях.

Припустимо агітацію серед селян-українців Курської губернії здійснювала Сумська група РУП-УСДРП, організаційно підпорядкована харківському комітетові партії. Сумський осередок, очолюваний Антоном Короткевичем, діяв протягом короткого часу в 1905 р. Переважно агітація здійснювалася ним серед селян, що було загалом новою сферою діяльності для РУП у Харківській губернії. Відсутність роками зв'язку Харківської вільної

громади партії із селянством українським істориком С. Наумовим пояснювалася особливостями діяльності харків'ян, зосереджених здебільшого на загальнопартійних справах і літературно-видавничій діяльності, а також кадровим складом громади (напередодні ПРР вона була укомплектована значною кількістю студентів, які не мали досвіду громадсько-політичної діяльності) [24, с. 154-155; 25, с. 104]. Проте ситуація змінилася з новим піднесенням селянського руху в 1905 р. Нарощування контактів у робітничому та селянському середовищі мало наслідком значне збільшення чисельності партії, яка торік зросла до 6 тис. членів, а також розширенням організаційної мережі. Саме в цей час і з'являються осередки РУП в Охтирці та Сумах [7, арк. 40; 29, с. 96-97].

Справи партії в Сумському повіті, за повідомленням поліції, мали «великий успіх серед селян», але після вимушеного виїзду очільника групи вона припинила своє існування. Також агітацією в Курській губернії могла займатися й Охтирська група РУП-УСДРП, очолювана Володимиром Фоменком. Цей осередок теж на деякий час добився популярності серед місцевих хліборобів, а її члени активно інтегрувалися в місцеві відділки Селянського союзу, що зміцнювало звязки партії із селянством. Проте, доля Охтирської групи в другий рік революції виявилася подібною до сумської - після видалення керівників вона припинила існування, а її рядові члени кооптувалися до місцевого осередку есерів [7, арк. 32]. Неможливість відновлення роботи обох груп після 1905 року можна пов'язати з занепадом «материнської» харківської організації, що фактично припинила існування внаслідок поліцейських переслідувань, а також виходу з неї частини впливових членів [24, с. 158]. Проте у перший рік революції вони діяли доволі активно. А. Короткевич у листі до своїх харківських товаришів писав: «Наші усі як один їздять по селах, наполегливо агітують (й навіть пішки ходять). Зустрічають усюди добре» [7, арк. 40]. Таким чином, діяльність сум'ян була дотичною іншим осередкам РУП: створення агітаційних груп для роботи на селі, поширення прокламацій та іншої партійної друкованої продукції, влаштування мітингів, відрядження на сходи агітаторів, організація груп свідомих селян, через яких далі мережево поширювалася пропаганда на користь влаштування страйків, бойкоту уряду й ухвалення резолюцій із політичними гаслами.

У представлених нижче документах повідомляється про одиночні знахідки української політичної літератури. Проте, це зовсім не свідчить на користь їхньої випадковості на селі, а скоріше вказує на брак роботи самої поліції по вилученню заборонених матеріалів. Наймасовіша знахідка прокламацій українською мовою «До народу» фіксується в сл. Борисівка - тут 4 червня 1905 р. було вилучено 106 прокламацій українською мовою [4, арк. 95].

Заслугує уваги підбір ерупістських агітаційних матеріалів, адресованих селянству. Серед них такі видання: оповідання В. Вінниченка «Салдатики», брошури «Страйк чи бойкот», «Доля працюючого люду», видані ще до початку ПРР. Доцільність їхнього поширення на Курщині, вочевидь, пояснювалася, по-перше, загальним незнайомством місцевих селян із українським політичним словом, по-друге, збереженням актуальності змісту «старої» літератури (зокрема, у 1905 р., так само як і два-три роки тому, скрізь по Україні

користувалися популярністю «Дядько Дмитро» й «Чи є тепер панщина?»), нарешті тим, що група агітаторів, певно, через певний брак накладів «сучасних» видань партії (наслідок ліквідації низки друкарень партії в 1905 р.), вимушена була їхній недолік компенсувати поширенням «старих» матеріалів.

Загалом ерупістські видання відзначалися стилістичною простотою, актуалізацією соціальної несправедливості, аргументацією практичних порад. У творі «Страйк чи бойкот» (1902 р.), який Й. Гермайзе відніс до «основного фонду агітаційної брошурочної літератури РУП» узагальнювався зарубіжний та вітчизняний досвід руху сільськогосподарських робітників. Тут вказувалося, що обидва методи є «наймогутнішими засобами до боротьби з панями». Поміщиків, переконувала РУП, з їх допомогою можна буде поступово витіснити, «а вся земля буде належати тим, хто власними руками її обробляє» [11, с. 155-156; 15, с. 82]. На Харківщину брошура вперше потрапила у серпні 1903 р., коли транспорт пропагандистської літератури отримав один із співзасновників РУП Д. Антонович [29, с. 95-96].

Близьким до сільських реалій є твір з т. зв. «Бібліотеки «Селянина» «Салдатики (Малюнок із селянських розрухів)», просякнутий бунтівливим духом села часу Полтавсько-Харківського повстання 1902 р. У оповіданні змальовується картина виступу хліборобів та спроби його придушення, що завершилася загибеллю двох людей - селянського вожака та військового командира. Основна ідея твору - солдати, переважно селяни за походженням, не повинні стріляти в «своїх», а переходити на бік народу, щоб уже разом «убити неправду» [1]. Згадувана в одному з документів брошура «Робота», вочевидь, є теж винниченковим твором (правильно - «Роботи») - оповідання з партійного життя.

Наявність у виявлених поліцією матеріалах прокламацій «Національний марш галичан-українців» і «Український національний марш» свідчить про кореспондентський зв'язок слобожан із Закордонним комітетом РУП (Львів). Поєднання цих віршованих листівок із «соціальними» агітками відповідало комплексному завданню партійної пропаганди - продемонструвати органічний зв'язок завдань національного та соціального звільнення. Загалом, важливість поширення агітаційних матеріалів українською мовою ветеран партії Ю. Коллард пояснив наступним чином: «Селянство російської мови не розуміло й вважало її мовою панською, а тому, хто підходив до нього з тією мовою, або не довіряло, або й зовсім його боялося. Коли ж РУП заговорила до селянина його рідною мовою, то без великих труднощів захопила його під свій вплив» [17, с. 109].

До переліку вилучених поліцією матеріалів потрапила прокламація «Селяни-хлібороби» - одна з найперших листівок Української соціал-демократичної спілки, видана ярижкою її полтавською громадою. В ній українські соціал-демократи унеможлилювали які-небудь угоди з урядом, вказували на те, що в народі «надія на самих себе», бо «колы самы за себе не вступимось, то ништо насъ не порятуе» й пропонували трударям рішуче виступити проти «катив»: «пидводьтесь! руйнуйте царський ладъ, заводьте свое народне порядкування, де уси вильными, ривными голосами будутъ порядкуваты свою землю». «Народне порядкування» повинно було втілитися в інституті законодавчої Народної Ради, яка б проголосила республіку й

демократичні свободи, припинила війну з Японією, проголосила рівність громадян, ліквідувала армію, забезпечила озброєння народу, організувала сільські комітети, що вирішатимуть земельні справи, впровадила прогресивне оподаткування. Шлях до цього УСДС вбачала не у мирному протесті, а в повстанні, до якого й закликала хліборобів разом із робітниками [14, с. 171-176]. У цілому ця прокламація відповідає характеристиці агітаційної літератури, яку їй дав А. Ріш: «Свої прокламації для села Спілка звичайно готувала ґрунтовно, детально й образно в них описувалося тяжке становище наймита, його залежність від пана і звязок пана з царем та царським чиновником» [27, с. 157].

Попри факт надходження спілчанської літератури в Курську губернію немає підстав вказувати на відповідну практичну діяльність УСДС в даному регіоні. Вочевидь, указана прокламація потрапила сюди разом із агітаційними матеріалами РСДРП, оскільки на середину 1905 р. Спілка власних структур на Слобожанщині чи на сході Сіверянщини, звідки могли б потрапити її агітки в Курську губернію, не мала [26, с. 142]. Водночас поширення комітетами РСДРП спілчанської літератури свідчило про брак в неї відповідних матеріалів для села, що й обумовлювало завдання якнайшвидше закрити цей «пролом» в умовах швидкого розгортання селянського руху.

Розв'язання аграрно-селянського питання було одним із найважливіших пунктів програми Української демократичної партії. Вона доволі активно поширювала агітацію серед селянства, більшою мірою сподіваючись саме на його підтримку, аніж на міські верстви населення. Тому ліберали намагалися поставити на український ґрунт наддніпрянські осередки Всеросійського селянського союзу й докладали зусиль до проведення на початку 1906 р. Всеукраїнського селянського зїзду. У Сумському повіті серед селян поширювалася листівка УДП «Браття селяни» (запозичення звернення в лівих партій; у 1905 р. в багатьох губерніях Росії, у тому числі на Харківщині, поширювалася однойменна прокламація Селянського союзу ПСР), що також була винайдена й на території Рильського повіту. У тексті прокламації містилися вимоги добитися формування органів державної влади на засадах виборності й рівності всіх народів Російської імперії. Припущення ряду українських істориків про існування осередку цієї партії в Сумах на основі непрямих свідчень, як-то поширення партійної літератури, існування в післяреволюційну добу осередку ТУП, поки що не дістало підтвердження. Через це не можна стверджувати й про яку-небудь діяльність українських демократів щодо агітації селян Курщини [16, с. 141-142; 18, с. 88; 21, с. 123; 22, с. 143; 25, с. 161].

У документах поліції немає жодного повідомлення про реальних агітаторів, що несли українське політичне слово. Тож питання про джерела надходження пропагандистських матеріалів і конкретні організації, що їх поширювали, залишається відкритим. Змішаний характер винайдених поліцією хованок літератури - російських та українських партій - засвідчив ту обставину, що в Сумському повіті, звідки, найвірогідніше всього, постачалися агітаційні видання, ще до другої половини 1905 р. склався союз опозиційних організацій, згодом оформлений у вигляді Сумського

об'єднаного комітету під фактичним керівництвом місцевого осередку КДП. І хоча Сумська група РУП-УСДРП до нього, вочевидь, не долучилася, свої дії із іншими лівими партіями та ВСС вона продовжувала узгоджувати [18, с. 109-110]. Тому можна допустити, що українське друковане слово на Курщину потрапляло не обов'язково завдяки власним партійним агентам, а разом із агітаторами, що могли належати й до російських організацій. Так, у грудні 1905 р. до сіл Кобилки та Глушково Рильського повіту з Сум приїжджали есерівські агітатори для обговорення співробітництва з місцевими селянами та залучення їх до Селянського союзу. Серед селян вони поширювали привезені з собою прокламації - ПСР та ВСС. У свою чергу рильські активісти Селянського союзу відвідували Суми (наприклад, жителі с. Кобилки Григорій Безсмертний, Гнат Власенко, Мойсей Кисельов) й поверталися назад, навантаженими різною партійною літературою, припустимо, не обов'язково лише есерівською. Про це непрямо вказує винайдення у Рильському повіті у жовтні 1905 р. листівки УДП «Браття селяни» в с. Кориж, а в с. Званне - закликів РУП. Крім того, відомо, що у Сумському повіті до поширення агітки УДП був причетний кадет П. Линтварьов, згодом усунутий з посади і заарештований. Можливо, «Браття селяни» на Курщину потрапляли також по лінії зв'язків Партії народної свободи або привозилися з Сум самими селянами, заготованими сумськими лібералами [4, арк. 865; 5, арк. 13; 6, арк. 23; 9, арк. 36; 28, арк. 87].

Третій документ вказує ще на один шлях поширення агітаційної літератури - випадкове, ситуаційне поширення літератури: селяни, що із сусідніх з Сумським повітом сіл прибували в Суми на базар чи ярмарок, підбирали чи отримували в руки прокламації, а згодом ділилися ними з односельцями. Окрім «базарних днів» існували й інші чинники, що сприяли поширенню пропаганди як в Сумському повіті, так і в сусідніх з ним районах: 1) Протекція опозиційним силам з боку Сумської повітової земської управи, очільником якої був П. Линтварьов («під його керівництвом поступово був сформований весь штат Сумської земської управи з людей самого крайнього напрямку») та безпосередня участь земців у агітації («сам він [Линтварьов] роз'їжджав по селах і, користуючись великою відомістю серед селян, двома-трьома словами вмів знищити їхні сумніви з приводу промов агітаторів, демонструючи повну солідарність із ними»). Те саме стосувалося й суджанських земців, зацікавлених в правильній організації та політичній просвіті селянства (влітку 1905 р. близькі до П. Долгорукова особи сприяли відправці делегації від Сумського повіту на Установчий з'їзд ВСС); 2) міцний організаційний центр ВСС у Сумах, дії якого виходили за межі Сумського повіту й охоплювали прикордонні райони Путивльського, Суджанського й Рильського повітів; 3) революційні симпатії сумських залізничників, які погоджувалися на перевезення агітаторів та агітаційних матеріалів [10, арк. 83-85; 19; 30, с. 359-360]. Разом ці обставини зумовили доволі широке поширення агітаційної літератури в Курській губернії. За даними поліції, географія української агітації влітку-восени 1905 року виглядала наступним чином: Грайворонський повіт: сл. Борисівка, сл. Красна Яруга; Суджанський повіт: с. Сінне; Рильський повіт: с. Кориж, с. Званне.

Припускаймо, що перелік населених пунктів, куди надходило українське друковане слово, насправді був більшим, подальші розвідки в російських архівах дозволять розширити наше уявлення про масштаби агітації українських партій, встановити імена агітаторів, їхню партійну та осередкову належність, а також з'ясувати чи мала українська пропаганда наслідком організаційне закріплення, бодай тимчасове, українських політичних партій на теренах Курської губернії.

Державний архів Курської області. Ф. 1642: Курське губернське жандармське управління. Оп. 1. Спр. 288. Про поширення злочинних видань у слободі Красній Ярузі Грайворонського повіту, 591-592 арк.

Помощник мой в Белгородском, Грайворонском, Корочанском, Старооскольском и Новооскольском уездах при надписи от 11 сентября сего года за № 588 представил мне препроводимые ему Грайворонским уездным исправником от 9-го сего сентября 12 экземпляров печатных гектографических прокламаций РСДРП, озаглавленных «Селяни-хлібороби» - 1, «С народом солдаты» - 1, «Манифест» - 1, «Долой самодержавие! Да здравствует Учредительное собрание!» - 2, «Новые царские милости» - 1, «Ко всем работникам и работницам» - 1, «Во вражеском стане» - 5 и номер газеты за 1903 г. «Селянин» - часопис Революционной украинской партии - 1, 17 экземпляров типографических прокламаций, озаглавленных «Національний марш галичан-українців» - 3, «Український національний марш» - 9 и «Наше бесправіє і головний ворог - московська культура, що силоміць прищепилася в школі» - 5 и брошюры, озаглавленные «День працюючого люду» - 4, «Страйк і бойкот» - 2, «Робота» - 1, «На войну» - 1 и «Солдатики» - 1. Упомянутые прокламации и брошюры были найдены полевым стражником в сл. Красной Яруге Грайворонского уезда.

По соглашению с Курским окружным судом мною по сему делу формальное дознание не возбуждалось впредь до выяснения виновных путем негласного розыска.

Полковник

Державний архів Курської області. Ф. 1642: Курське губернське жандармське управління. Оп. 1. Спр. 288. Рапорт рильського повітового справника помічнику начальника Курського губернського жандармського управління по Львовському, Дмитрівському, Суджанському та Рильському повітах, 31 жовтня 1905 р., арк. 865.

Полицейский стражник 51 участка Лисаченко 25-го сего октября поднял на улице в с. Корыже неизвестно кем подброшенное воззвание на малороссийском языке членов Украинской демократической партии под заглавием «Братья селяне», а полицейский стражник 50 участка Коровяковский в тот же день на улице в с. Званное поднял также воззвание Революционной украинской партии, которые и были ими предоставлены приставу 4 стана, а последним 31 октября ко мне...

Исправник

Державний архів Курської області. Ф. 1642: Курське губернське жандармське управління. Оп. 1. Спр. 288. Рапорт суджанського повітового справника помічнику Курського губернського жандармського управління по Суджанському повіту, 8 листопада 1905 р., Арк. 888.

Имею честь препроводить при сем на рассмотрение Вашего высокоблагородия пять экземпляров печатных прокламаций противоположительственного содержания под заглавием: 1) «Голод идет» издания Харьковского комитета РСДРП, 2) «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!» - 2 экземпляра издания Сумской группы РСДРП, 3) «Братия-селяни» издания Революционной украинской партии и 4) «Братья-крестьяне» без обозначения издания. Прокламации эти были найдены 3 сего ноября полицейским урядником 4 стана Суджанского уезда Ефраимовым в избе лесного сторожа князя Барятинского при деревне Сенной Суджанского уезда Романа Рыбальченко, которые они были принесены для прочтения крестьянином деревни Сенной Егором Шевченком, а сим последним подняты были в Сумах на улице.

Исполняющий должность уездного исправника

1. Винниченко В. Салдатики / В. Винниченко [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrclassic.com.ua/katalog/v/vinnichenko/91-volodimir-vinnichenko-saldatiki>. Заголовок з екрану.

2. Денисевич Г. В. К истории образования говоров с украинской основой на Курско-Белгородской территории / Г. В. Денисевич // Ученые записки Курского государственного педагогического института. - Курск: КГПИ, 1959. - С. 92-112.

3. Державний архів Курської області (ДАКО), ф. 4, оп. 1, спр. 144, 120 арк.

4. ДАКО, ф. 1642: Курське губернське жандармське управління., оп. 1, спр. 288: Переписка з повітовими справниками, помічниками начальника Курського губернського жандармського управління, прокурором окружного суду щодо привернення різних осіб, які звинувачені в поширенні революційних прокламаций, закликів і брошур. - 975 арк.

5. ДАКО, ф. 1642: Курське губернське жандармське управління., оп. 1, спр. 329: Справа про порушення дізнання на селянина с. Кобилок Рильського повіту М. С. Кисельова, звинувачуваного в агітації серед селян за організацію Селянського союзу. - 16 арк.

6. ДАКО, ф. 1642: Курське губернське жандармське управління., оп. 1, спр. 359: Про порушення дізнання на селян с. Кобилок Рильського повіту, звинувачуваних у скликанні волосного сходу, обранні делегатів у м. Суми на зїзд партії есерів, арешті урядника й винесення йому смертельного вироку. - 60 арк.

7. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ), ф. 102: департамент поліції., оп. 235., спр. 25, Ч. 41: Про Українську соціал-демократичну робітничу партію. - 63 арк.

8. ДАРФ, ф. 102, оп. 235, спр. 7, Ч. 27: Звіти про революційний рух у Харківській губернії. - 36 арк.

9. Державний архів Сумської області (ДАСО), ф. Р-2362, оп. 1, спр. 4, 147 арк.

10. ДАСО, ф. Р-2362, оп. 1, спр. 6, 156 арк.

11. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні / О. Гермайзе. - К.: Книгоспілка, 1926. - Т. I: Революційна українська партія (РУП). - 389 с.

12. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку XX ст. / В. I. Головченко. - Х.: Майдан, 1996. - 190 с.

13. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії / Т. Гунчак. - К.: Либідь, 1993. - 288 с.

14. Історія українських політичних партій: Хрестоматія-посібник. Кінець XIX ст. - 1917 р. / [упоряд. Б. I. Корольов, I. С. Михальський]. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. - Ч. 1. - 561 с.

15. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі XIX - XX століть: соціально-політичний портрет / Г. В. Касьянов. - К.: Либідь, 1993. - 176 с.

16. Колесник В. Ф. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку XX століття: Монографія / В. Ф. Колесник, Л. П. Могильний. - К.: Видавничо-

- поліграфічний центр «Київський університет», 2005. - 244 с.
17. Коллард Ю. Спогади юнацьких днів, 1897-1906, Українська студентська громада у Харкові і РУП / Ю. Коллард. - Торонто: Срібна сурма, 1972. - 224 с.
 18. Кудинов Д. В. Сумские либералы в российском освободительном движении, 1901-1906 гг.: региональное измерение: монография / Д. В. Кудинов. - Сумы: ООО «Печатный дом «Папирус», 2013. - 160 с.
 19. Магась В. О. «Селянська республіка» на Сумщині в роки Першої російської революції / В. О. Магась // Інтелігенція і влада: Громадсько-політичний науковий збірник. - 2008. - Вип. 11. Серія: історія. - С. 44-53.
 20. Мазуренко В. Наше село в 1905 году / В. Мазуренко // Пролетарская революция. - 1925. - № 2. - С. 27-46.
 21. Могильний Л. П. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку ХХ століття: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л. П. Могильний. - К., 2002. - 254 с.
 22. Наумов С. О. Діяльність українських політичних організацій на Сумщині (кінець ХІХ ст. - 1907 р.) / С. О. Наумов // Матеріали Другої Сумської обласної історико-краєзнавчої конференції. Ч. І. - Суми: Мрія, 1994. - С. 138-144.
 23. Наумов С. О. Організаційна мережа українського політичного руху на Сумщині (кінець ХІХ - початок ХХ ст.) / С. О. Наумов // Сумська старовина. - 2005. - № 16-17. - С. 111-118.
 24. Наумов С. О. Стан місцевих організацій РУП-УСДРП у 1905-1907 рр. (на матеріалах Лівобережної України) / С. О. Наумов // Проблеми історії України ХІХ - початку ХХ ст.: Збірник наукових праць. - 2003. - № 6. - С. 151-170.
 25. Наумов С. О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. ХІХ ст. - лютий 1917 р.): монографія / С. О. Наумов. - Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. - 344 с.
 26. Павко А. І. Політичні партії, організації в Україні: кінець ХІХ - початок ХХ століття: зародження, еволюція, діяльність, історична доля. Кінець ХІХ століття - лютий 1917 р. / А. І. Павко. - К.: Знання України, 1999. - 248 с.
 27. Риш А. Г. Очерки по истории «Спилки» / А. Г. Риш // Летопись революции. - 1925. - № 2. - С. 125-173.
 28. Салтык Г. А. Сумщина и Курский край: из опыта политического сотрудничества в начале ХХ века / Г. А. Салтык // Матеріали восьмої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції (29-30 жовтня 2009 р.). - Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. - С. 86-92.
 29. Стромилюк Л. В. Борьба таємної поліції Російської імперії проти українських політичних партій (1900-1914 рр.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л. В. Стромилюк. - К., 2007. - 236 с.
 30. 1905 год на Украине: хроника и материалы / Под ред. М. И. Мебеля. - Харьков: Пролетарий, 1926. - Т. 1 (январь-сентябрь). - 508 с.
 31. Феденко П. Український рух у ХХ ст. / П. Феденко. - Лондон: Наше слово, 1959. - 267 с.

References

1. Vynnychenko V. Saldatyky / V. Vynnychenko [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://ukrclassic.com.ua/katalog/v/vinnichenko/91-volodimir-vinnichenko-saldatiki>. Zagolovok z ekranu.
2. Denysevych G. V. K ystoryy obrazovanyja govorov s ukrajnskoj osnovoj na Kursko-Belgorodskoj terrytoryy / G. V. Denysevych // Uchenye zapysky Kurskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo ynstytuta. - Kursk: KGPY, 1959. - S. 92-112.
3. Derzhavnyj arhiv Kurs'koi' oblasti (DAKO), f. 4, op. 1, spr. 144, 120 ark.
4. DAKO, f. 1642: Kurs'ke guberns'ke zhandarms'ke upravlinnja., op. 1, spr. 288: Perypyska z povitovymy spravnykamy, pomichnykamy nachal'nyka Kurs'kogo guberns'kogo zhandarms'kogo upravlinnja, prokurorom okruzhnogo sudu shhodo pryvernennja riznyh osib, jaki zvyuvacheni v poshyrenni revolucijnyh proklamacij, zaklykiv i broshur. - 975 ark.
5. DAKO, f. 1642: Kurs'ke guberns'ke zhandarms'ke upravlinnja., op. 1, spr. 329: Sprava pro porushennja diznannja na seljanyna s. Kobyl'ok Ryl's'kogo povitu M. S. Kysel'ova, zvyuvachuvanogo v agitacii' sered seljan za organizaciju Seljans'kogo sojuzu. - 16 ark.
6. DAKO, f. 1642: Kurs'ke guberns'ke zhandarms'ke upravlinnja., op. 1, spr. 359: Pro porushennja diznannja na seljan s. Kobyl'ok Ryl's'kogo povitu, zvyuvachuvanoh u sklykanni volosnogo shodu, obranni delegativ u m. Sumy na zi'zd partii' eseriv, areshiti urjadnyka j vynesennja jomu smertel'nogo vyroku. - 60 ark.
7. Derzhavnyj arhiv Rosijs'koi' Federacii' (DARF), f. 102: departament policii', op. 235., spr. 25, Ch. 41: Pro Ukraïns'ku social-demokratychnu robitnychu partiju. - 63 ark.
8. DARF, f. 102, op. 235, spr. 7, Ch. 27: Zvitypro revolucijnyj ruh u Harkiv's'kij gubernii'. - 36 ark.
9. Derzhavnyj arhiv Sums'koi' oblasti (DASO), f. R-2362, op. 1, spr. 4, 147 ark.

10. DASO, f. R-2362, op. 1, spr. 6, 156 ark.
11. Germajze O. Narisy z istorii' revoljucijnogo ruhu na Ukrai'ni / O. Germajze. - K.: Knygospilka, 1926. - T. I: Revoljucijna ukrai'ns'ka partija (RUP). - 389 c.
12. Golovchenko V. Vid «Samostijnoi' Ukrai'ny» do Sojuzu vyzvolennja Ukrai'ny: Narisy z istorii' ukrai'ns'koi' social-demokratii' pochatku HH st. / V. I. Golovchenko. - H.: Majdan, 1996. - 190 s.
13. Gunchak T. Ukrai'na: persha polovyna XX stolittja: Narisy politychnoi' istorii' / T. Gunchak. - K.: Lybid', 1993. - 288 s.
14. Istorija ukrai'ns'kyh politychnyh partij: Hrestomatija-posibnyk. Kinec' XIX st. - 1917 r. / [uporjad. B. I. Korol'ov, I. S. Myhal's'kyj]. - K.: Vyd-vo Jevrop. un-tu, 2003. - Ch. 1. - 561 s.
15. Kas'janov G. V. Ukrai'ns'ka inteligencija na rubezhi XIX - XX stolit': social'no-politychnyj portret / G. V. Kas'janov. - K.: Lybid', 1993. - 176 s.
16. Kolesnyk V. F. Ukrai'ns'ki liberal'no-demokratychni partii v Rosijs'kij imperii' na pochatku HH stolittja: Monografija / V. F. Kolesnyk, L. P. Mogylnyj. - K.: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyivs'kyj universytet», 2005. - 244 s.
17. Kollard Ju. Spogady junac'kyh dniv, 1897-1906, Ukrai'ns'ka students'ka gromada u Harkovi i RUP / Ju. Kollard. - Toronto: Sribna surma, 1972. - 224 s.
18. Kudynov D. V. Sumskie lyberaly v rossyjskom osvoboditel'nom dvizheny, 1901-1906 gg.: regional'noe yzmerenye: monografija / D. V. Kudynov. - Sumy: ООО «Pechatnyj dom «Papyrus», 2013. - 160 s.
19. Magas' V. O. «Seljans'ka respublika» na Sumshhyni v roky Pershoi' rosij's'koi' revoljucii' / V. O. Magas' // Inteligencija i vlada: Gromads'ko-politychnyj naukovyj zbirnyk. - 2008. - Vyp. 11. Serija: istorija. - S. 44-53.
20. Mazurenko V. Nashe selo v 1905 godu / V. Mazurenko // Proletarskaja revoljucija. - 1925. - № 2. - S. 27-46.
21. Mogylnyj L. P. Ukrai'ns'ki liberal'no-demokratychni partii v Rosijs'kij imperii' na pochatku XX stolittja: Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / L. P. Mogylnyj. - K., 2002. - 254 s.
22. Naumov S. O. Dijal'nist' ukrai'ns'kyh politychnyh organizacij na Sumshhyni (kinec' XIX st. - 1907 r.) / S. O. Naumov // Materialy Drugoi' Sums'koi' oblasnoi' istoriko-krajeznavchoi' konferencii'. Ch. I. - Sumy: Mrija, 1994. - S. 138-144.
23. Naumov S. O. Organizacijna mreza ukrai'ns'kogo politychnogo ruhu na Sumshhyni (kinec' XIX - pochatok XX st.) / S. O. Naumov // Sums'ka starovyna. - 2005. - № 16-17. - S. 111-118.
24. Naumov S. O. Stan miscevyh organizacij RUP-USDRP u 1905-1907 rr. (na materialah Livoberezhnoi' Ukrai'ny) / S. O. Naumov // Problemy istorii' Ukrai'ny XIX - pochatku XX st.: Zbirnyk naukovyh prac'. - 2003. - № 6. - S. 151-170.
25. Naumov S. O. Ukrai'ns'kyj politychnyj ruh na Livoberezhzhi (90-i rr. XIX st. - ljutyj 1917 r.): monografija / S. O. Naumov. - H.: HNU imeni V. N. Karazina, 2006. - 344 s.
26. Pavko A. I. Politychni partii, organizacii' v Ukrai'ni: kinec' XIX - pochatok XX stolittja: zarodzhennja, evoljucija, dijal'nist', istorychna dolja. Kinec' XIX stolittja - ljutyj 1917 r. / A. I. Pavko. - K.: Znannja Ukrai'ny, 1999. - 248 s.
27. Rish A. G. Oчерki po istorii «Spilki» / A. G. Rish // Letopis' revoljucii. - 1925. - № 2. - S. 125-173.
28. Saltyk G. A. Sumshhina i Kurskij kraj: iz opyta politicheskogo sotrudnichestva v nachale XX veka / G. A. Saltyk // Materialy vos'moi' Sums'koi' naukoivoi' istoriko-krajeznavchoi' konferencii' (29-30 zhovtnja 2009 r.). - Sumy: Vid-vo SumDPU im. A. S. Makarenka, 2009. - S. 86-92.
29. Stromyljuk L. V. Borot'ba tajemnoi' policii' Rosijs'koi' imperii' proty ukrai'ns'kyh politychnyh partij (1900-1914 rr.): Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / L. V. Stromyljuk. - K., 2007. - 236 s.
30. 1905 god na Ukraine: hronyka y materyaly / Pod red. M. Y. Mebelja. - Har'kov: Proletaryj, 1926. - T. 1 (janvar'-sentjabr'). - 508 s.
31. Fedenko P. Ukrai'ns'kyj ruh u XX st. / P. Fedenko. - London: Nashe slovo, 1959. - 267 s.

Кудинов Д. В.

доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры профессионального образования и менеджмента Сумского областного института последипломного педагогического образования.

СВИДЕТЕЛЬСТВА ПРОПАГАНДЫ УКРАИНСКИХ ПАРТИЙ СРЕДИ КРЕСТЬЯН КУРСКИНЫ В 1905 ГОДУ (ПО ДОКУМЕНТАМ ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА КУРСКОЙ ОБЛАСТИ)

В основу публикации положены три оригинальных документа из фонда Курского

губернского жандармского управления Государственного архива Курской области. Эти материалы свидетельствуют о более широкой географии агитации украинских политических организаций во время Первой русской революции и доказывают, что ее восточный рубеж в целом совпадал с этнографическим рубежом украинского народа, один из участков которого перерезал территорию бывшей Курской губернии (ныне в пределах Курской и Белгородской областей). Сочетая их с другими архивными документами и историографическими источниками, автор приходит к выводу, что скорее всего источником пропаганды был Сумской уезд, где в 1905 году действовала группа Революционной украинской партии, возглавляемая Антоном Короткевичем.

Ключевые слова: агитация, пропаганда, крестьяне, Революционная Украинская партия, Украинская социал-демократический союз, Украинская демократическая партия.

Kudinov D. V.

Dr. (History), Associate Professor (Ukraine), Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education.

THE EVIDENCE OF UKRAINIAN PARTIES PROPAGANDA AMONG PEASANTS OF KURSK GOVERNORATE IN 1905 (ACCORDING TO THE DOCUMENTS FROM STATE ARCHIVE OF THE KURSK REGION)

The publication is based on three original documents from the case The Correspondence with District Police Officers, Assistant Chiefs of Kursk Governorate Gendarme Department, the Prosecutor of the District Court Concerning Brining to Responsibility People Accused of Distribution of Revolutionary Leaflets, Appeals and Tracts from the Fund of Kursk Gendarme Department of State Archive of the Kursk Region. The materials themselves indicate wider geography of Ukrainian parties agitation during the Russian Revolution of 1905 and prove that its eastern border line coincided with ethnographic boundary of Ukrainian nation, part of which passed through the territory of former Kursk Governorate (now within Kursk and Belgorod regions).

Combining these materials with other archive documents and historiographic sources, the author comes to the conclusion that the most probable source of propaganda was Sumy district, where a group of The Revolutionary Ukrainian Party (RUP), headed by Anton Korotkevich, operated in 1905. The involvement of the RUP Okhtyrka group is also possible. It is also assumed that apart from the method of direct party agitation two other ways of propaganda materials distribution took place: firstly, through the agency of local groups of Russian parties, which made a union with Ukrainian national political organizations; secondly, ad-hoc, when Kursk peasants, who visited neighboring governorate, incidentally got hold of agitation literature. These two indicated means go for the distribution of the materials of the Ukrainian Social-Democratic Union (Spilka) and the Ukrainian Democratic Party, which didn't have their own structures in the region and expanded their literature in Sumy district and nearby regions with the help of Russian organizations (The Russian Social Democratic Labour Party, The Constitutional Democratic Party).

The article provides a brief characteristic of agitation materials themselves together with an estimation of their relevance for peasants. Moreover, the list of populated localities where the police recorded the detection of Ukrainian parties proclamations is specified. The author expresses opinion that the quantity of populated locations was actually higher. Further explorations in Russian archives will allow to extend the idea about the scale of Ukrainian parties agitation, to define the names of agitators, their party or cell belonging and solve the question of whether Ukrainian propaganda resulted in organizational establishment of Ukrainian political organizations within Kursk Governorate.

Key words: agitation, propaganda, peasants, The Revolutionary Ukrainian Party, the Ukrainian Social-Democratic Union (Spilka), the Ukrainian Democratic Party.